

Мрачковська М. М.,

Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Луганськ

МІЖКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ПРИ НАВЧАННІ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Статтю присвячено розгляду у лінгводидактичному ракурсі проблеми нового – міжкультурного – виміру процесу навчання іноземної мови та визначенню значущості міжкультурного компоненту для умов професійної іншомовної підготовки.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, професійна іншомовна підготовка, міжкультурний компонент, міжкультурна компетенція.

Статья посвящена рассмотрению в лингводидактическом ракурсе проблемы нового – межкультурного – измерения процесса обучения иностранного языка и определения значимости межкультурного компонента для условия профессиональной иноязычной подготовки.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, профессиональная иноязычная подготовка, межкультурный компонент, межкультурная компетенция.

The article focuses on revealing the problem of intercultural dimension of foreign language studying process and denotes the significance of intercultural component for the professional foreign language training.

Keywords: intercultural communication, professional foreign language training, intercultural component, intercultural competence

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що професійна іншомовна підготовка набуває великого освітнього і виховного значення. Адже вона є важливим інструментом інтеграції нашої країни у світову цивілізацію, засобом зближення України з іншими народами та їх культурами, засобом взаємообміну і взаємозбагачення між країнами, народами. Сьогоденність ХХІ ст. для професійної освіти в Україні пов’язана з істотними змінами системного та змістового характеру, які визначаються через закономірність внутрішнього і зовнішнього розвитку теорії і практики професійної вітчизняної підготовки та тенденціями розвитку професійної освіти у світі.

Постановка проблеми. Процес міжкультурної інтеграції, що відбувається в Україні, дозволяє людині усвідомити власні здобутки, традиції, досягнення, збагатити ними інших і збагатитись самим за рахунок засвоєння досвіду, притаманного іншим країнам і культурам. Таким чином, розвиток професійної освіти у світі, утворення єдиного освітнього простору Європи можливе лише на основі діалогу, повноцінну участь у яко-

му може забезпечити якісне володіння іноземною мовою. Тенденція глобалізації та інтенсивність міжкультурних контактів утворюють нові умови функціонування мов і висувають до них нові вимоги. Мова сьогодні набуває особливого значення як інструмент оволодіння свідомістю, що має великий потенціал. Прагнення до міжнародної співпраці в умовах сучасної соціокультурної ситуації актуалізує проблему взаєморозуміння між людьми, що належать до різних культур. Мова у цьому процесі стає системою орієнтирів, засобом відбиття та наступності культурних традицій, ціннісних чинників життєдіяльності людей. Звідси, іншомовна підготовка в умовах сьогодення є обов'язковою складовою фахової підготовки майбутніх менеджерів.

Розв'язання проблеми іншомовної підготовки було започатковано у працях таких вчених як І. Зязюн, С. Гончаренко, В. Козаков, Н. Ничкало, С. Сисоева та ін., в яких обґрунтовано нове розуміння процесу формування культури іншомовного спілкування з опорою на лінгвосоціокультурні знання (Ю. Пассов, В. Сафонова, П. Сисоев, С. Ніколаєва, О. Тарнопольський та ін.) та з урахуванням фахової спеціалізації студента. Загальнотеоретичні аспекти визначення змісту і складових іншомовної професійної підготовки фахівців різних галузей досліджувалися у працях учених Л. Галікової, Т. Грабой, Т. Ємельянової, В. Зикової, О. Клименко, О. Петрової та ін. Організація іншомовної діяльності в умовах університетської освіти передбачає засвоєння студентами нефілологічних спеціальностей знань про іноземну мову і процес мовлення (Г. Онкович, Л. Нечипоренко, В. Пасинок), набуття ними власного іншомовного досвіду з опорою на соціокультурні знання та сформовані навички міжкультурного спілкування, спрямованість особистості студента до саморозвитку й самореалізації. Проте, незважаючи на вагомий доробок дослідників, ще не достатньо розроблені технології навчання іншомовного професійного спілкування як засобу міжкультурної комунікації.

Метою нашої розвідки є 1) з'ясування необхідності іншомовної професійної підготовки майбутніх менеджерів як учасників міжкультурної комунікації; 2) виявлення тотожності понять “іншомовної комунікативної компетентності” та “міжкультурної компетенції”.

Інтенсифікація міжкультурних контактів представників різних країн і народів передбачає зміну структури змісту та соціокультурних пріоритетів у галузі мовної освіти. Іноземна мова в сучасних умовах інтенсивних міжнародних контактів стає важливим засобом узагальнення пізнання дійсності й міжкультурної комунікації та взаємодії. Головна мета сучасного навчання іноземних мов спрямована на формування особистості студента, здатного до подальшої самоосвіти, саморозвитку, особистості, яка знає й поважає культуру своєї країни та готової успішно приймати участь у міжкультурній комунікації. Підготовка студентів-менеджерів

до міжкультурної комунікації стає необхідним компонентом процесу навчання іноземної мови.

У вітчизняній науці дослідження проблеми навчання мови й міжкультурної комунікації здійснюється у контексті нової особистісно-орієнтованої парадигми мовної освіти, яку визначає формула: мова – культура – особистість. Важливим, на наше глибоке переконання, є вивчення мови не тільки як “системи знаків”, але й феномену, що тісно пов’язаний з культурою та діяльністю людини, оскільки мова як соціальне явище не може існувати без людини. Проте, у тріаді початкових понять перше місце повинне зайняти поняття “особистість”. Людина одночасно є мовною і культуроносною особистістю: мова і культура взаємодіють у свідомості людини. Сформована мова сприяє розквіту культури, є відбиттям національної психології, соціально-історичної картини світу кожного народу, формує духовну сутність людини. Тому, аби навчити студентів-менеджерів ефективного спілкування в умовах міжкультурної комунікації, необхідні знання соціальної та суспільної структури спільноти, менталітету народу, національно-мовленнєвого та поведінкового етикету, ділової етики й ділового іміджу. Вивчення культури через особистість зумовлене прагматичними потребами міжкультурної комунікації та вбачається нами слідом за Н. М. Губіною доцільним за таких причин:

1) культуру визначають соціальні чинники, культура представляє змістову характеристику людської діяльності;

2) персоніфікує культуру конкретна людина, яка своїми культурними традиціями об’єднує різні епохи, мови, культури [1, с. 48].

Готовність студентів-менеджерів до міжкультурної комунікації залежить від рівня їх професійної іншомовної підготовки. Адже володіння іншомовною комунікативною компетентністю у тому об’ємі, який би дозволив фахівцеві вільно спілкуватися мовою в умовах інтеграційного міжнародного простору. Тому сьогодні виникає потреба у розробці й впровадженні професійно-орієнтованої педагогічної технології, спрямованої на формування готовності фахівця до продуктивної професійної комунікації за допомогою іноземної мови. Професійно-орієнтовану педагогічну технологію формування іншомовної комунікативної компетентності менеджера можна визначити як сукупність цілей, підходів, принципів, функцій та методів навчання, знань, умінь і навичок для досягнення готовності майбутнього менеджера до компетентного виконання професійної діяльності з практичним використанням іноземної мови в умовах сучасного ринку праці, а також моніторингу сформованості професійно-важливих якостей менеджера.

Навчання іноземної мови сьогодні є одним із невід’ємних компонентів загальної та спеціальної освіти, а володіння основами міжнародної

мови спілкування стає не тільки показником високого культурного рівня людини, а й запорукою її успішної професійної діяльності. Крім того, розв'язання численних проблем сучасної цивілізації часто вимагає взаємодії і взаємного порозуміння між людьми, що належать до різних національних та корпоративних культур. Очевидно, що в основу такого взаємопорозуміння, яке сприяє взаємозбагаченню культур, має бути покладена міжкультурна комунікація, яку можна вважати особливим типом культури представників різних національностей та професій. Вона характеризується взаємодією національних та корпоративних культур і виявляється в національній самосвідомості, етнокультурній і лінгвокультурологічній компетентності особистості, толерантності, її прагненні до міжнаціональної згоди в різних сферах спілкування [4, с. 209].

Отже, питання формування готовності майбутніх менеджерів до повноцінного міжкультурного спілкування в професійній сфері, їх здатності до адекватної комунікації з представниками інших культур є дуже важливим.

Розгляд проблеми якості засвоєння дисциплін “Ділова іноземна мова” та “Іноземна мова за професійним спрямуванням” студентами-менеджерами з урахуванням вимог освітньо-професійної програми підготовки актуалізує виокремлення комунікативної компетентності, більш того, іншомовної комунікативної компетентності менеджера як готовності фахівця здійснювати комунікацію іноземною мовою у професійному середовищі. Адже сучасні широкі міжкультурні міжнаціональні зв'язки зумовили життєву необхідність володіння майбутніми менеджерами уміннями ділової іншомовної комунікації. Така комунікація опосередковує спільну діяльність людей у тій чи іншій професійній галузі, таким чином, означає процес комунікативної взаємодії партнерів у сфері міжкультурного менеджменту й бізнесу згідно встановлених правил міжнародної ділової етики.

Традиційно проблема іншомовної комунікативної компетентності менеджера розглядається дослідниками через рівень засвоєння знань, умінь і навичок мови та аналіз сформованості особистісно-професійних властивостей та якостей фахівця. Звідси, провідним у вивченні іноземної мови, як справедливо вважають Г. І. Богін, Н. І. Гез, І. О. Зимня, Є. І. Пасов, Дж. Равен та Н. Хомський, є позитивний розвиток людини та її особистісна актуалізація в процесі надбання нового мовного і культурного досвіду під час спілкування. У цьому контексті іншомовна комунікативна компетентність менеджера – це готовність фахівця до продуктивної професійної комунікації за допомогою іноземної мови, а також сформованість професійно важливих іншомовних комунікативних умінь й особистісних якостей менеджера (комунікабельність, толерантність, вихованість, повага до місцевих традицій та правил поведінки, освіченість,

володіння культурою ділового іміджу, уміння коректного спілкування іноземною мовою, професійна компетентність, відповідальність, надійність у справі, здатність до творчого мислення у вирішенні професійно значущих завдань, прагнення до саморозвитку й т.д.), що сприяють творчому вирішенню різноманітних професійних завдань, які виникають в процесі навчання в будь-яких соціально-економічних умовах з представниками різних культур, а також що мотивують подальший розвиток і вдосконалення особистості менеджера.

У своїх дослідженнях і практичних рекомендаціях Р. Хеллер і Т. Хіндл так характеризують сутність ефективної ділової іноземної комунікації: “Ефективна бізнес-комунікація, а отже й ефективний бізнес, ґрунтується на стосунках між людьми, які розуміють та приймають позицію один одного, що приводить до розвитку контакту у бажаному напрямку. Процес спілкування – це процес взаємодії його учасників” [6, с. 18]. Отже, навчати іноземної мови слід за новим підходом до освітнього процесу, а саме як засобу міжнародної (міжкультурної) ділової комунікації майбутніх менеджерів, підприємців і бізнесменів. Організація навчання іноземної мови, як процесу міжкультурної комунікації, створює реальні передумови для формування у студентів міжкультурної освіченості, під якою ми розуміємо здатність до міжкультурної бізнес-поведінки в автентичних ситуаціях ділового партнерства на міжнародному рівні в умовах процесу глобалізації економіки.

Процес навчання іноземного спілкування, на думку багатьох дослідників, представляє собою особливий тип міжкультурної комунікації [5]. Використання міжкультурного компоненту при навчанні іноземного спілкування є основою формування міжкультурної компетенції. Звідси, взаємозв’язки іноземної комунікативної компетентності та іноземного спілкування, міжкультурної компетенції та міжкультурного компоненту іноземного спілкування ідентичні. Щодо кореляції згаданих компетенцій, то аналіз науково-методичних публікацій дозволив з’ясувати, що міжкультурна компетенція не завжди є компонентом іноземної комунікативної компетентності. Проте, він присутній в інших компетенціях, які складають іноземну комунікативну компетентність (мовну, мовленнєву, соціокультурну, соціолінгвістичну і т.д.), оскільки їх реалізація в ситуаціях міжкультурної комунікації буде безпосередньо залежати від рівня міжкультурної компетенції учасників комунікації.

Найбільш точно визначення кореляції іноземної комунікативної компетентності та міжкультурної компетенції запропоновано, на наш погляд, у працях Г. В. Єлізарової та М. Г. Корочкіної [2; 3]. Дослідниці говорять про те, що компоненти міжкультурної компетенції співпадають з компонентами іноземної комунікативної компетентності, модифікуючи частину змісту останніх і додаючи до них міжкультурний вимір. Од-

нак, не усі аспекти компонентів іншомовної комунікативної компетентності мають цей “міжкультурний вимір” [3, с. 217]. Крім того, слід ураховувати той факт, що деякі елементи міжкультурної компетенції, через їх специфічність, неможливо співвіднести хоча б з одним з компонентів іншомовної комунікативної компетентності. Ці аспекти необхідні лише “освіченому підготовленому міжкультурному комунікантові”, в той час як вони можуть бути відсутніми у межах успішно сформованої іншомовної компетенції [2].

Використання міжкультурного компоненту при навчанні іншомовного професійного спілкування полягає, передусім, у формуванні й розвитку міжкультурної компетенції, яку можна визначити як таку, що не має аналогії з комунікативною компетенцією носіїв мови, а може “належати тільки міжкультурному комуніканту – мовній особистості, яка вивчає мову як іноземну. Мета формування міжкультурної компетенції полягає у досягненні такої якості мовної особистості, яка б дозволила їй позбутися меж власної культури та надбати якості медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності” [2, с. 218].

Комунікативний рівень міжкультурної комунікації розширює професійне спілкування, оскільки являє собою спілкування за допомогою мови та культурних традицій, які характерні для тієї чи іншої спільноти людей. Таким чином, міжкультурна комунікація – це один із соціокультурних елементів, що входять до іншомовної компетентності, і є одним із видів міжкультурних відносин. Для встановлення на належному рівні міжкультурної комунікації майбутнього менеджера з представниками інших культур, необхідно у процесі мовної підготовки: пізнавати історію, культуру, духовність рідного народу; вивчати історію, культуру, цінності інших народів; пізнавати себе як частку нації, майбутнього фахівця з високим рівнем професіоналізму; допомагати на належному рівні розвинути комунікативні вміння та навички, які сприятимуть розв’язанню конфліктних ситуацій міжкультурного рівня.

Підбиваючи підсумки, дозволимо собі наголосити на тому, що у зв’язку з інтенсивним розвитком світової економіки в умовах глобалізації, міжкультурної інтеграції і комунікації зросла роль іноземної мови як засобу ділової взаємодії й взаємного порозуміння, а професійна іншомовна підготовка набула провідної значущості як одна із складових змісту професійної освіти майбутніх менеджерів. Саме тому, курс іноземної мови у ВНЗ покликаний носити комунікативний характер, а його завдання визначатися як комунікативні та когнітивні. З’ясування цих завдань стає можливим внаслідок досліджень, предметом яких є лінгвістичні, соціолінгвістичні, культурологічні особливості комунікативної та міжкультурної бізнес-поведінки іноземних партнерів, моделювання ними комунікативної співпраці у професійно значущих ситуаціях, що

зумовлює формування у студентів міжкультурної компетентності. Знання іноземної мови й володіння уміньми ділової й професійної комунікації розглядаються як якісна характеристика фахівця, яка у повному обсязі реалізується у здатностях до ділової міжкультурної взаємодії, праці у команді не тільки на національному, але й на міжнародному рівнях.

Література:

1. Губина Н. М. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения деловому английскому языку в элективном спецкурсе: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Наталия Михайловна Губина. – М., 2004. – 227 с.
2. Елизарова Г. В. Культура и обучение языкам / Г. В. Елизарова. – М.: Каро, 2005. – 352 с.
3. Корочкина М. Г. Формирование межкультурной компетенции в техническом университете: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Марина Григорьевна Корочкина. – Таганрог, 2000. – 178 с.
4. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура: Учебное пособие для студентов вузов по специальности “Лингвистика и межкультурная коммуникация” / Т. Н. Персикова. – М.: Логос, 2008 – 223 с.
5. Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Валентина Павловна Фурманова. – М., 1994. – 475 с.
6. Heller R., Hindle T. Essential manager's manual / R. Heller, T. Hindle. – USA: DK Publishing INC, 1998. – 861 p.